

حمیرا محب‌علی

گردشگری انبوه از توسعه تا تخریب

گردشگری انبوه، واژه‌ای در تعاریف علم گردشگری و البته با کارکردی غیرعلمی است که همزمان با انقلاب صنعتی شکل گرفت. بر اساس این شکل از گردشگری مردم نقاطی را برای تفریحات یک روزه خود برمی‌گزینند و به صورت گروه‌های بزرگ سفر و پس از آن، نقاط دیگری را انتخاب می‌کنند.

با شکل‌گیری گردشگری علمی و با برنامه‌ریزی‌های آموزشی، گردشگری انبوه جای خود را به گردشگری علمی و سپس به گردشگری پایدار داد و پس از آن تمامی مفاهیم در گردشگری بر مبنای گردشگری پایدار شکل گرفت و اصولی به‌عنوان اصول توسعه پایدار در گردشگری نهادینه شد.

گردشگری از آغاز تا توریسم انبوه

به اعتبار شواهد و اسناد موجود، پس از شهرنشینی انسان، رومی‌ها نخستین افرادی بودند که سفر را به‌عنوان فعالیتی تفریحی برگزیدند. آنان عاشق مسافرت و دیدن جاهای مختلف، تفریح و تفرج بودند و بر این اساس در قرن دوم (پ.م) سیستم گسترده جاده‌ای توسط آنان شکل گرفت. الگوی رایج آنان سفرهای تفریحی بود و در مسیر جاده‌هایی که احداث می‌کردند در هر ۳۰ مایل، مهمانسراهایی را برای استراحت، تدارک دیده بودند.

صنعت تأمین غذا نیز در زمان حکمرانی روم بوجود آمد. در این زمان در جاده‌ها فروشگاه‌هایی برای عرضه غذا و نوشیدنی وجود داشت. طی قرون ۵ تا ۱۴ میلادی (قرون وسطی) کلیسا در تمام ابعاد زندگی انسان در اروپا حاکم شد. در این دوران زیرساخت‌های دوران رم باستان از بین رفت و ناامنی سراسر جاده‌های اروپا را در بر گرفت اما سفرهای مذهبی به اوج خود رسید به‌طوری که مکه و زیارت کعبه در قرن شش میلادی یکی از مقاصد مهم زائران مسلمان شد. طی قرون ۱۱ تا ۱۴ نیز سفر به قصد بازدید از کلیساها و اورشلیم در اوج خود بود. در اواخر این دوران، مهمان‌خانه‌ها توسعه پیدا کرد و واژه میهمان‌داری که معنای آن استراحتگاه برای مسافران است در همین زمان شکل گرفت. نخستین مهمانپذیرها به نام "تختخواب و صبحانه" در خانه‌های شخصی بوجود آمد.

دوران رنسانس، یعنی قرن ۱۴ تا ۱۷ میلادی، فصل جدیدی در مسافرت‌گشود که آغازگر سفر به شکل کنونی بود. در این دوران، مسافرت‌های دو سه ساله شکل گرفت. علم، آموزش، فرهنگ و هنر در رنسانس حرف نخست را می‌زد و به تبع آن، سفرهای سیاسی و توره‌ای دانشگاهی به‌عنوان مهم‌ترین گونه‌های سفر شناخته شد. اروپاییان در این دوران سفرهای اکتشافی را آغاز کردند. قرن ۱۷ و ۱۸ میلادی زمان شکل‌گیری گراندتورها بود و آغازگر گردشگری نوین شد. گراند تورها، تورهایی بودند که ملکه الیزابت دوم بانای آن بود. این تورها ویژه اشراف‌زادگان و نجیب‌زادگان انگلیسی برپا می‌شد به گونه‌ای که این افراد در

رضا وثوقی

گروه‌های ۳۰۰ تا ۴۰۰ نفره، مدت زمانی قریب به سه سال در سفر بودند تا با توجه اداره کشورهای دیگر آشنا شوند.

با وقوع انقلاب صنعتی در سال‌های ۱۷۵۰ تا ۱۸۵۰ شکل جدیدی از مسافرت آغاز شد. مسافرت‌های تفریحی در این دوران ابتدا یک‌روزه بود که شمار بسیاری از مردم به صورت دسته‌جمعی در آن حضور داشتند. از آن جایی که یکی از شاخصه‌های انقلاب صنعتی پس از جنگ جهانی دوم، تولید انبوه بود، این تولید انبوه، اوقات فراغت را در زندگی بشر پیش آورد و بر آن اساس الگوی معیشت از روستایی به شهری و صنعتی تغییر کرد. تولید انبوه سطح درآمد را بالا برد و قشر متوسط جامعه و طبقه کارگر شکل گرفت و توریسم انبوه از همین جا آغاز شد.

گردشگری انبوه و توسعه زیرساخت‌ها

گردشگری انبوه ابتدا از چشمه‌های آب معدنی آغاز شد به گونه‌ای که این مقاصد به‌عنوان نخستین مقاصد تفریحات افراد در جامعه صنعتی انتخاب می‌شدند. پس از آن سواحل اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد و به‌عنوان مقاصد بعدی گردشگری انبوه تلقی شدند. گردشگری انبوه با وجود تخریب بسیار، توسعه زیرساخت‌های گردشگری را رقم زد. بسیاری از زیرساخت‌ها بر مبنای گردشگری انبوه پایه‌ریزی شد که موارد زیر از آن جمله است:

در سال ۱۸۴۱، نخستین تور توسط "توماس کوک" اجرا شد. او برای اولین بار توری گردشگری علمی را ارائه کرد.

در سال ۱۸۷۲، نخستین گردش دسته‌جمعی به دور دنیا توسط توماس کوک با اجاره یک کشتی دریست اجرا شد.

در سال ۱۸۷۴، نخستین اوراق اعتباری سفر توسط "توماس کوک" به وجود آمد و چک‌های مسافرتی نیز از همین‌جا پایه‌گذاری شد.

در نخستین سال‌های سده ۲۰، خطوط اقیانوس‌پیما شکل گرفت.

در آخرین سال‌های سده ۱۹، راه‌آهن بزرگ‌ترین وسیله مسافرتی شد.

در نخستین سال‌های سده ۲۰، تولید انبوه اتومبیل آغاز شد.

نخستین اتوبان از سوی آلمانی‌ها و نخستین بزرگراه توسط ایالات متحده آمریکا ساخته‌شد. در سال ۱۹۰۳، نخستین پرواز توسط برادران رایت با کیتی هاک (هواپیمای سبک اولیه) انجام شد.

پس از جنگ جهانی اول، مسافرت با هواپیما شیوه مسافرتی شد و اروپا پیشگام بود. نخستین قطار سریع‌السیر در سال (۱۹۶۵) در ژاپن به راه افتاد.

نخستین هواپیمای مسافرتی، هواپیمایی دوموتوره ملخ‌دار بود که ۲۱ مسافر را حدود ۳۰۵ کیلومتر جابه‌جا کرد.

بوئینگ ۷۴۷ در سال ۱۹۷۰ به ناوگان هوایی پیوست.

دستور جلسه ۲۱ برای گردشگری

"دستور جلسه ۲۱ برای گردشگری" پایانی برای گردشگری انبوه شد. پس از اجلاس زمین در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو که دولت‌ها را به سمت توسعه‌ای سوق داد که حداقل زیان و لطمه را بر محیط زیست وارد سازد، توافقات حاصله در دستور کار جلسه ۲۱ (یعنی برنامه‌های مربوط به قرن بیست ویکم) قرار گرفت. این دستور جلسه در واقع شامل مجموعه‌ای از طرح‌های عملی مفصل بود که نقش هر کشور در رسیدن به توسعه پایدار را مشخص می‌کرد. پس از آن، نخستین کنفرانس جهانی گردشگری پایدار در سال ۱۹۹۵ در مادرید با تأکید بر نکات زیر برگزار شد:

– توسعه گردشگری باید براساس معیارهای پایداری باشد. بدین معنا که مسائل اکولوژیکی در بلندمدت، مسائل اقتصادی و تعهدات لازم نسبت به جنبه‌های اجتماعی و اخلاقی باید رعایت شود.

– ماهیت پایداری گردشگری مستلزم محیط‌های طبیعی، فرهنگی وانسانی است. –گردشگری باید جنبه‌های فرهنگی،ارزشی وعناصر سنتی جوامع محلی رامند نظر داشته‌باشد برگزاری این کنفرانس در واقع اتمام حجتی بود با تمامی گروه‌های گردشگری که هنوز دل در گرو توریسم انبوه داشتند، به گونه‌ای که پرونده توریسم انبوه باوجود تمامی تأثیرات مثبت ابتدایی در توسعه این صنعت، بسته شد و به تاریخ پیوست. اما این پرونده در کشور ما هنوز باز است.

پرونده‌ای باز در گردشگری ایران

نیازی به تحقیقات گسترده نیست. نگاهی اجمالی هم کافی است تا بتوانیم میزان علمی بودن برنامه‌ریزی‌های گردشگری در کشور را دریابیم و ببینیم در طیف برگزاری توره‌ای توریسم انبوه تا رعایت اصول گردشگری بر مبنای توسعه پایدار در کجا قرار داریم.

با وجود هشدارهای جهانی در خصوص لزوم اجرای توسعه پایدار در گردشگری، هنوز هم در کشور ما بسیاری از تورها بر مبنای توریسم انبوه برگزار می‌شود. تورهایی که متأسفانه متولی آن در مواردی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری است. برگزاری توره‌ای ۵۰ نفره و گاه بیش‌تر برای آشنایی با کویر یا جنگل که از ابتدای سال جاری به دفعات برگزار شده است از جمله مواردی است که نشان از حضور پررنگ توریسم انبوه در برنامه‌ریزی‌های گردشگری چه در بخش خصوصی و چه در بخش دولتی دارد. بدون توجه به این‌که توریسم انبوه در برنامه‌های جهانی توریسمی مطرود است و در محافل علمی از آن به‌عنوان توریسم مخرب یاد می‌شود.